

Makbule Atadan (1885-1956)



Mustafa Kemal Atatürk'ün kız kardeşidir. 1885 yılında Selanik'te doğdu. Annesi Zübeyde Hanım'ın soyu Osmanlı'nın fetih dönemlerinde Balkanların Türkleştirilmesi için bölgeye yerleştirilmiş olan "Konyarlar" diye anılan ve Konya Karaman'dan Rumeli'ye gelen Yörüklerdendir. Babası Ali Rıza Efendi de aynı şekilde Aydın Söke'den Selanik'e göç etmiş Hafız Ahmet Efendi ve Ayşe Hanım'ın oğluydu ve Manastır ilinin Debre-i bâlâ sancağına bağlı Kocacık nahiyesinde doğmuştu.

Daha önce Fatma, Ahmet ve Ömer adlı kardeşleri ufak yaşlarda ölmüş olan Makbule'den 4 yıl önce doğmuş olan Mustafa, ileride ülkeyi işgalden kurtarıp, Cumhuriyeti ve çağdaş Türkiye inşa eden Mustafa Kemal'di. Makbule'den 4 yıl sonra doğan küçük kardeşi Naciye ise 12 yaşında hayatını kaybedince, ailede sadece Mustafa ile Makbule iki kardeş olarak kalmışlardı.

Makbule Hanım'ın sonradan anlattığına göre, babası Ali Rıza Efendi, "İşlerinin kötü gitmesinden" çok etkilenmiş ve bağırsak veremine tutularak 3 yıl hastalık çektikten sonra hayatını kaybetmişti. Babaları ölünce, ekonomik sıkıntı çektikleri zaman yardımlarına Zübeyde Hanım'ın baba bir erkek kardeşi, dayıları Hüseyin Bey yardım etmişti. Hüseyin Bey, Ali Rıza Bey hayatını kaybedince, Selânik'e gelerek Zübeyde Hanım, Mustafa, Makbule ve Naciye ile birlikte dadılarını alıp "Rapla" Çiftliğine götürmüştü. Bu çiftlikte kız kardeşi Makbule ile paylaştığı kır yaşamını, Mustafa Kemal özlemle anmıştı.

Mustafa'nın okullardan yana sorun yaşaması üzerine Zübeyde Hanım ve üvey kardeşi Hüseyin Bey, Selânik'te kirada bulunan evlerden birini boşalttırarak oraya taşınmıştı. Makbule, ağabeyi, kardeşi ve annesiyle burada yaşamaya başlamıştı. Ancak Selanik'te ahşap evde geçen çocukluk günleri, en küçük kardeş Naciye'nin ölümüyle bozulmuştu. Bu durum Mustafa ve Makbule'nin birbirine daha sıkı bağlanmasına neden olmuştu. Bu bağlılık Atatürk'ün hastalığı sırasında da kendini gösterecek ve Makbule Hanım ağabeyi ölene kadar yanından ayrılmayacaktı.

Genç yaşta dul kalan Zübeyde Hanım Selanik'te, Girit'ten Selanik'e göç etmiş olan ve tütün tekeli elinde bulunduran Reji dairesinde kolculuk yapan, 2 kız ve 2 erkek evladı olan Ragıp Beyle evlenmesi, evlerinde farklılıkların ortaya çıkmasına neden oldu. Mustafa bu evlilikten oldukça rahatsızken, Makbule ortama uyum sağlamıştı. Makbule ağabeyi ile Harb Okulu yılları ve sonrasında tayinler sebebi ile kısa aralıklarla görüşebilmişti. 1912 ve 1913 yıllarında patlak veren Balkan Savaşları sırasında Selanik şehrinin Yunanistan'a geçmesi üzerine birçok Selanikli gibi Makbule Hanım da

annesi Zübeyde Hanım ile birlikte İstanbul'a gelmek zorunda kalmıştı. Mustafa Kemal, önce Makbule Hanım ile birlikte annesini kiraladığı bir odaya yerleştirmiş ardından da Beşiktaş Akaretler'deki 76 numaralı eve taşınmışlardı.

Bu süreçte Mustafa Kemal önce Gelibolu'da görevlendirilmiş, sonra da 28 Ekim 1913 de Sofya Ateşemiliterliğine gitmiş ailesiyle ayrılığı devam etmişti. 10 Aralık 1915'te kısa bir süreliğine geldiği İstanbul da ailesiyle görüşmüştü. Mustafa Kemal'in "Anafartalar kahramanı" olarak anılmaya başlandığı yıllarda Makbule Hanım da annesiyle bu gururu İstanbul'da yaşamıştı. Aynı gururu Mustafa Kemal, "Paşa" olduğunda da yaşamışlardı. Mustafa Kemal Paşa Kafkas cephesine bağlı Diyarbakır'a atanmış, daha sonra da Halep'teki 7.Orduya geçirilmişti. Bu arada yaşadığı hastalık sürecinde annesi Zübeyde Hanım bir süreliğine, kaygısından Halep'e gelip Paşa'yı görmüş ve kaygısını gidermişti. Ailenin Mustafa Kemal'le görüşmeleri kısa süreli birliktelikler ve uzun ayrılıklar şeklinde gerçekleşmişti.

13 Kasım 1918'de Mustafa Kemal Paşanın İstanbul'a gelişi Makbule Hanım ve Zübeyde Hanıma kavuşması anlamına gelmekle birlikte yapacağı görüşmeler sebebiyle İstanbul'da ailesinden ayrı kalmıştı.

Mustafa Kemal Paşa daha sonra Makbule Hanım ve annesi ile birlikte Akaretler'deki eve geçmiş, 15 gün sonra da Şişli Halaskârgazi Caddesi'ndeki bugün müze olan eve yerleşmişti. Şişli'deki bu evin iç döşemesi Makbule Hanımın tercihleri ile gerçekleşmişti. Makbule Hanım ağabeyi Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkmadan önceki son gecesini, şöyle aktarmaktaydı: *"O gecenin gündüzü Mustafa Kemal Paşa, Makbule'ye, akşam annesinin yatağının önüne yer sofrası hazırlamasını ve onlarla konuşacağını söylediğinde Makbule Hanım çok üzülmüş ve tehlikeli bir şeyler olduğunu da fark etmişti. Akşam Zübeyde Hanım'ın karyolasının karşısına yer sofrası hazırladı. Minderleri, yastıkları yerleştirdi. Mustafa Kemal, gelip Zübeyde Hanım ve Makbule Hanım'ın karşısına geçerek önemli bir görev için gideceğini, kafasının rahat olması için de kendilerine iyi bakmalarını, sokağa dahi gerekikçe çıkmamalarını öğütledi. Zübeyde Hanım bu kaygı ile bayılmıştı. Doktor Rasim Talay sayesinde kendine gelen annesi ve Makbule Hanım ile o gece sabaha kadar uyumamışlardı... Makbule Hanım ve annesi, Paşanın bu gidişinden çok endişe etmişti, çünkü nereye gittiğini bilmiyorlardı. Mustafa Kemal Paşa veda ederek, limanda kendisini bekleyen Bandırma vapuruna gitmişti".*

Zübeyde Hanım ardından kızı Makbule Hanıma; *"Sen asker kardeşisin. Ayıp ağlanır mı hiç askerinin ardından. Üzüntünü kimseye belli etme. Misafirlere şerbet ez. Memleketi için giden insan ölse bile ardından ağlanmaz."* diyerek sakinleştirmişti. Nitekim üç gün sonra «Samsun'a çıktım, Sıhhatteyim. Merak etmeyin. Mustafa Kemal» telgrafi aileyi rahatlatmıştı.

İlerleyen günlerde Mustafa Kemal'in dediği olmuş, evlerine baskınla arama yapılmıştı. Makbule Hanım eve girme haklarının olmadığını belirtmişti ki *"Mustafa Kemal'in arkadaşları"* bildiği kişilerin yardımı ile durumdan kurtulmuşlardı. Aynı şekilde Beşiktaş'ta, Akaretler'deki evlerini bu defa Mustafa Kemal Paşa varken İtalyan devriyeleri basmış, Mustafa Kemal Paşa'nın direktmesiyle geri çekilmişlerdi yine annesi Zübeyde Hanım ve Makbule Hanım kaygı içinde, ağlayarak kötü zamanlar geçirmişlerdi. Bir başka gün de İngiliz askerleri gelmiş, evi didik didik arayıp çekilip gitmişlerdi. Bu baskınlar iki kadının üzerinde de derin travma yaratmış ve oldukça fazla etkilenmişlerdi.

Milli Mücadele devam ederken sağlığı daha da bozulan ve kısmi felç geçiren Zübeyde Hanım'ı Mustafa Kemal Paşa, Ankara'ya yanına aldirtmayı düşünmüştü. Nihayet planını yapmış ve kendisi de Türk dostu olan Fransız Claude Farrere ile görüşmek için gittiği İzmit'e 8 Haziran 1922 günü annesi ve Makbule Hanımı da getirtmişti. Aile buluşmuş ve hasret gidermişti. Mustafa Kemal Paşa annesi Zübeyde Hanım'ı Ankara'ya götürürken evlenmiş olan Makbule Hanım ise İstanbul'a gitmişti. Makbule Hanım ise daha sonra bu ayrılığa dayanamadığı için eşi Mustafa Mecdi tarafından

Ankara'ya getirilecek ve aile yeniden hep birlikte buluşmuşlardı. Makbule Hanımın, Selanik'te daha önce bir evlilik yaparak ayrıldığı da anlatılmaktadır. Mustafa Mecdi Bey ile evliliği ise Mustafa Kemal Paşanın 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıktığı süreçtedir.

Mustafa Mecdi Bey, başlangıçta asker olmasına rağmen sonradan askerlikten ayrılmış ve kendini tamamen ticarete vermişti. Mustafa Kemal Paşa Ankara'ya geçtikten sonra iş için sürekli Anadolu'ya geçen Mustafa Mecdi aynı zamanda Ankara'ya da uğrayarak annesi ve kız kardeşi Makbule Hanım'dan Mustafa Kemal Paşa'yı haberdar ediyordu. Mustafa Mecdi, Cumhuriyet sonrasında beşinci dönem Edirne Milletvekilliği yapmış ve İş Bankası yönetiminde de bulunmuştu. Mustafa Mecdi Bey, soyadı kanunu sonrası Boysan soyadını almış ve Makbule Hanım da Boysan soyadını taşımaya başlamıştı.

Bu evliliğin sıkıntılı olduğu haberleri daha 1934'te Ankara'da yayılmıştı. Mustafa Kemal Paşa'nın hastalığı nedeniyle Makbule Hanım ağabeyine daha da yaklaşmıştı. Özellikle 1935 sonrası çoğunlukla Çankaya'da ağabeyinin yanında yaşamaya başlamıştı. Bundan dolayı Makbule Hanım'a Çankaya'da köşkün bahçe tarafında camlı bir köşk de yaptırılmıştı. Makbule Hanım; onun bu son dönemindeki gezilerine de katılmaya başlamış hatta Çankaya'daki bazı önemli yemeklerde de sofrada bulunmuştu. O kadar ki Atatürk'ün nöbet defterinde ondan "Büyük Bayan" olarak söz edilmekteydi.

Yetişme tarzları ve karakter farkları nedeniyle Makbule Hanım ile Mustafa Kemal Atatürk arasında dünya görüşleri çok ayırdı. Mustafa Kemal Paşa çocukluktan itibaren iyi okullarda okuyarak iyi bir eğitim almıştı. Makbule Hanım ise sadece özel ders ile okuma yazmayı öğrenmişti. Buna rağmen Atatürk her zaman kız kardeşine saygılı davranmış, Makbule Hanım'ın da dediği gibi; yalnızken ve sağlığı bozukken bile her zaman onu ayakta karşılamıştı. Makbule Hanım bunu " *Atatürk, ben geliyorum, başka kimse yok. Niçin rahatsız oluyorsun? – Senin gelmen kâfi değil mi kardeşim? Seni karşılıyorum. O gün de yine beni ayakta karşıladı*" şeklinde anlatmıştı.

Makbule Hanım, yeni muhalefet partisi denemesi olan Serbest Cumhuriyet Fırkası'nda da Atatürk'ün isteği üzerine bulunmuştu. Daha önce yapılan Terakkiperver Fırka denemesinin, devrimlerin yapılmaya başladığı dönemde sıkıntıyla sonuçlanması ve ekonomik kriz nedeniyle, yeni bir demokrasi çabası amaçlanmıştı. Bu konuda yakın arkadaşı Fethi Okyar, Ağaoğlu Ahmet Bey ile Yalova'da konuşulurken yanlarında Makbule Hanım da bulunmaktaydı. Serbest Cumhuriyet Fırka'nın kurulmasına karar verildiğinde de Mustafa Kemal Atatürk, Makbule Hanım'ı göstererek, " *Hemşirem de sizin firkanızda yer alacaktır*" dediğinde, Makbule Hanım ağabeyine karşı gelmemişti. Böylece Serbest Fırka resmen kurulmuş ve kurucuları arasında Atatürk'ün en yakın arkadaşı ve akrabası Nuri (Conker) ile kız kardeşi Makbule Hanım da yer almıştı..

Mustafa Kemal Paşa; sağlığını kaybettiği zamanlarda çok önceden avukatıyla görüşmüş ve mirasının sadece kardeşi Makbule Hanım'a kalacağını öğrenince buna karşı çıkmış ve TBMM'nin 1933'te kabul ettiği 2307 sayılı yasa ile Medeni Kanun gereği Makbule Hanım'a düşecek payı ortadan kaldırmıştı. Milletten verdiği her şeyi millete gitmesini istemişti. Makbule Hanım da bunu " *Bir gün Atatürk bana şöyle söylemişti: — Ne senin ve ne benim paramız olacak.. Her şeyimiz, yalnız ve yalnız, bize bunları veren milletin olacaktır!*" şeklinde anlatmıştı. Atatürk, Başbakan İsmet İnönü ile de bu konuyu görüşmüş ve 11 Haziran 1937'de de taşınır taşınmaz bütün mal varlığını millete ve devlete bağışladığını duyurmuş ve bu tüm gazetelere yansımıştı.

Bu süreçte hastalığının farkında olan Mustafa Kemal Atatürk; ölümünden kısa bir süre önce de vasiyetini hazırlatmış ve

Makbule Hanım'a "yaşamını onurlu olarak sürdürmek" şartıyla İş Bankası'ndaki payının yıllık gelirlerinden ayda 1.000 lira ödenmesini ve hayatta olduğu sürece de Çankaya'daki küçük köşkte oturabileceğini vasiyet etmişti.

Makbule Hanım bu dönemde Atatürk ile hükümetin başındaki İsmet İnönü arasında daha çok arkadaşlarının da tutumlarıyla oluşan gerginlikte de uzlaştırıcı olmaya çalışmıştı ve Atatürk'ün sürekli yanındaydı. Mustafa Kemal Paşa, Ankara'nın sert havasından rahatsız olan Makbule Hanım'ın isteği üzerine 1937 Ocağında İstanbul'a gidip Dolmabahçe Sarayı'na yerleşmişlerdi. Makbule Hanım ile daha yakınlaşmışlardı.

Makbule Boysan, özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği ekonomik sıkıntı nedeniyle kendisine bağışlanmış olan bazı bağ evlerini satmak zorunda kalmıştı. Özellikle Ankara Ayrancı'da Kavaklıbağ ve Eğridir gölündeki Can Adası'nı satmak zorunda kalmış hatta vasiyet gereği İş Bankası'ndan kendisine verilmesi gereken 1000 liranın da yükseltilmesi için yargıya başvurmuştu. Bu süreçte davalarla uğraşmak zorunda kalan Makbule Hanım 1938 yılında Atatürk hayatını kaybettiğinde ve 1944 yılındaki bir tapu kaydında hala Boysan soyadını kullanmaktaydı. Makbule Hanım, 1946 yılında eşinden ayrılmıştı. Nitekim 1947 yılındaki bir mektubunda Atatürk'ten yadigâr anlamına gelen "Atadan" soyadını kullanmaya başlamıştı.

Makbule Boysan, Atatürk'ün hayatını kaybetmesi sonrası, Ankara'dan tekrar İstanbul'a döndü. Ancak özellikle 1950 sonrası sağlığının bozulması üzerine Temmuz 1954'te Ankara'ya geri gelmek zorunda kamıştı. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın ilgilenmesiyle gereken tedaviler sonrası biraz iyileşmesi üzerine İstanbul'a yeniden dönmüştü. Ancak kanser hastalığının ilerlemesi üzerine yeniden Ankara'ya gelen Makbule Atadan, dokuz ay süreyle tedavi görmesine rağmen, bu amansız hastalığın pençesinden kurtulamayarak, Gülhane Askeri Hastanesinde, 18 Ocak 1956'da 71 yaşında hayatını kaybetmişti.

Makbule Atadan'a devlet tarafından 19 Ocak 1956'da resmî bir cenaze töreni düzenlenmiş ve cenaze törenine Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Meclis Başkanı Refik Koraltan, Başbakan Adnan Menderes, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı İsmet İnönü, bakanlar, milletvekilleri, diğer resmi görevliler, askerî bando ve askerî kıtanın yanı sıra kalabalık bir halk kitlesi de katılmıştı.

Makbule Atadan, son günlerinde ağabeyine ve kendisine ait birçok belge ve eşyayı da Albay Halil Nuri Yurdakul'a vermişti. Bu nedenle çeşitli zamanlarda kendisiyle görüşülmüş ve anlattıkları kaydedilmiştir. Kendisiyle ilk görüşmeyi Selime Seden, 1947 yılında Akın gazetesinde yapmıştı. 1948'de yine Selime Seden tarafından aynı gazetede yeni bir görüşme daha yayımlanmıştı. 1950 yılında Yaşar Yula tarafından Zafer gazetesinde yeni bir görüşmesi yayımlanmıştı. 1953 yılında Yeni İstanbul gazetesinde "Büyük Kardeşim Atatürk" başlıklı uzun bir haber yayınlanmıştı. Son olarak Gülhane Askeri Hastanesinde hasta yatağında gazeteci Mihri Belli'nin sorularına yanıt vermiş ve bunlar da 1955'te ölümünden kısa bir süre önce Milliyet gazetesinde "Ağabeyim Mustafa Kemal" başlığı ile yayımlanmıştı.

Mehmet Emin ELMACI

KAYNAKÇA

AYDEMİR, Şevket Süreyya, **Tek Adam**, Cilt III, Remzi Kitabevi, Ankara 1986.

BELLİ, Şemsi, **Makbule Atadan Anlatıyor: Ağabeyim Mustafa Kemal**, Selis Kitapları, İstanbul 2005.

BİRLİK, Gültekin Kamil, "Makbule Atadan'ın Mustafa Kemal Atatürk'ün Mirasına Yaklaşımı" **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C 31, S 92, 2015.

BORAK, Sadi, **Atatürk'ün İstanbul'daki Çalışmaları**, İstanbul Kaynak Yayınları, 1998.

BOZKURT, Turan, **Atatürk'ün Sevdığı Kadınlar**, İstanbul 2011.

DELİORMAN, Altan, **Atatürk'ün Hayatındaki Kadınlar**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul 2000.

KOCATÜRK, Utkan, **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi (1918- 1938)**, TTK Yayınları, Ankara 1988.

MANGO, Andrew, **Atatürk**, Sabah Yayınları, İstanbul 1999.

SÖNMEZ, Cemil, **Atatürk'ün Annesi Zübeyde Hanım**, ATAM Yayınları, Ankara, 1997.

TURAN, Şerafettin, **Mustafa Kemal Atatürk**, Bilgi Yayınevi, Ankara 2004.

23/11/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/makbule-atadan-1885-1956/?pdf=3940> adresinden erişilmiştir